

Migranti z Řecka v Česku

Celková charakteristika skupiny

Migranty z Řecka lze podle etnického původu rozdělit do pěti skupin. Největší tvoří **Řekové** (cca 2/3), dále etničtí **Makedonci** – nutno rozlišovat Makedonce-obyvatele Makedonie, provincie v severním Řecku vůbec a Makedonce-příslušníky makedonského etnika, žijící na severu Řecka. Velmi malý počet migrantů (zhruba několik málo desítek) pak tvoří také **Aromuni** a několik jedinců **Turků**.

Řekové žijící v České republice přísluší k řecké diaspoře, jejíž kořeny sahají až do osmého století před naším letopočtem, kdy začala tzv. velká řecká kolonizace. Řekové, kteří bydleli mimo Řecko, prošli mnoha různými peripetemi, v mnoha oblastech došlo k likvidaci diaspory, v jiných k nebývalému rozkvětu v určitých časových obdobích, někde vznikaly i nové. Právě Řekové v tehdejší Československu založili novou řeckou zahraniční menšinu. Ovšem ne zcela dobrovolně a v tradičním duchu.¹⁾ V této době (tzn. v letech 1948 –1951) vznikly kromě řecké diaspory v ČSR také obdobné v Maďarsku, Polsku, SSSR a Rumunsku (sem směřovali hlavně Aromuni). S výjimkou Ruska a Rumunska v těchto zemích nějaká větší skupina Řeků nikdy nežila a nepracovala. Jinými slovy, prakticky neexistovaly nějaké tradiční vazby, na kterých by řečtí imigranti mohli v ČSR, Polsku a Maďarsku po svém příchodu stavět. Lze je popsat jako z počátku zcela cizorodé prvky, s malými vyhlídkami pro organické začlenění do dotyčných společenstev. Navíc situace v Polsku a Československu měla daleko k normálnímu stavu, tyto země byly stále nezkonsolidované po nedávném odsunu zhruba 3 000 000 Němců (ČSR) či ztráty území a zisku nového, spojeného ovšem též s odsunem Němců (Polsko). Celá tato problematika vlastně vznikla jen jako další z důsledků evropského rozvratu během druhé světové války a tápání elit při rekonstruování starých či hledání zcela nových modelů fungování státu a vztahů mezi občany. Především spouštění železné opony paradoxně umožnilo některé nové etnické procesy, které by za normálních okolností nikdy vzniknout nemohly. A právě případ řecké minority žijící dodnes u nás je jedním z nich.

Základní členění řeckých imigrantů

Skupina přistěhovalců řecké národnosti je vnitřně roztržena podle místa původu do několika skupin, které se od sebe přece jen v mnoha směrech poměrně liší. Pro naše potřeby postačí základní dělení těchto imigrantů.²⁾

1. Lazi, jindy též **Kavkazi** – pocházeli ze široké oblasti tureckého Karsu (severovýchodní Turecko), východní Anatólie a také z Gruzie;

2. Pondi (Ponhi) – jejich domovem byla už od 8.století př. n. l. města na pobřeží Černého moře (*moře* je v klasické řečtině *ponthos*);

3. **Konstantinopolité** – Řekové původně usídlení v Istanbulu (řecky Konstantinopolis) a v jeho nejbližším okolí;
4. **Turkofoni**, též označováni jako **Karamanides** – etničtí Řekové z celého Turecka, kteří ale mluví turecky;
5. **Maloasijsí Řekové** – asi nejpočetnější skupina Řeků mimo Řecko, pocházejí především z oblasti Smyrny (turecky Izmir) a jejího širokého okolí a pobřeží Egejského moře; celá oblast se řecky nazývá Mikroasiada (česky Malá Asie);
6. **Makedonci** – Řekové pocházející ze severořecké provincie Makedonia (česky Makedonie), nikoli tedy etničtí slovanští Makedonci;
7. **Thrakioti** – název této skupiny Řeků pochází od starověkého indoevropského kmene Thráků, po nichž převzala jméno oblast – provincie Thrakia (česky Thrákie);
8. **Epeirové** – obdobně vznikla i provincie Jižní Epeiros (severní část je v Albánii) a Řekové odtud pocházející;
9. **Thessalové** – Řekové ze středořecké provincie Thessalia (česky Thesálie);

Výše jmenované více či méně etnografické skupiny Řeků pocházejí z vícero států. Jejich pozdější cestu do ČSR způsobila turecko-řecká válka z let 1920 – 1922.³⁾ Mezistátní smlouva mezi Řeckem a Tureckem, která válku ukončila, stanovila rozsáhlou výměnu obyvatelstva. Z Turecka odešlo, či spíše uprchlo více než dva miliony etnických Řeků (nejvíce ze Smyrny a okolí a z Istanbulu). Z Řecka odešlo asi půl milionu Turků. Další Řekové odcházeli před bolševickou vládou v Gruzii po porážce samostatného demokratického gruzínského státu (1921). Přicházející Řekové byli usídlováni především v oblastech, které opustili odcházející Turci, a to ve středním a v severním Řecku. V roce 1941 přepadlo Německo, po předchozím neúspěšném italském pokusu, Řecko a během několika týdnů ho zcela obsadilo. Řekové ovšem zbraně nesložili a na celém území probíhalo čilé a stále sílící protinacistické partyzánské hnutí. Hnutí ale bylo vnitřně značně roztržité (podle stranické příslušnosti), což položilo základ následné občanské válce. Ta probíhala v letech 1946 – 1949 a odehrávala se především ve středním a severním Řecku. Řečtí komunisté se s podporou SSSR, Jugoslávie a Albánie snažili proměnit Řecko v další sovětský komunistický satelit. Ovšem strategická poloha státu a anglicko-americké zájmy znamenaly ostrou konfrontaci komunistů s antikomunisty. Válka byla dlouhá a krvavá, přinesla velké hospodářské a materiální škody. Po roztržce mezi Titovou Jugoslávií a Stalinovým SSSR došlo k uzavření řecko-jugoslávských hranic a ukončení Titovy podpory řeckým komunistům znamenalo zásadní zvrat v jejich neprospěch. V průběhu roku 1948, kdy útoky vládních vojsk nabývaly na síle, a byla prováděna plošná bombardování vesnic, při kterých umíral značný počet civilního obyvatelstva, zvláště žen a dětí, vedení povstalců rozhodlo o jejich částečné evakuaci. Celkem takto uniklo přibližně 60 000 osob.⁴⁾ Do našeho státu se dostala většina běženců přes Jugoslávii. Jugoslávské úřady se jich po překročení řecko-jugoslávské hranice ujaly a usídlily je ve vesnici Bulkes v bývalé autonomní oblasti Vojvodina. Tato vesnice byla prázdná, protože ji do svého odsunu v letech 1944 – 46 obývali Němci. Zde si uprchlíci vytvořili vlastní samosprávu. Po již zmíněné jugoslávsko-

sovětské roztržce v roce 1948 se Tito rozhodl uprchlíky z Řecka vyhostit. Po dohodě s představiteli Československa, kde po “Únoru 48” vládl komunistický režim, bylo rozhodnuto o přemístění části emigrantů k nám. Po konečné porážce povstalců v roce 1949 odešla další skupina prokomunistického odboje do Albánie a Bulharska. Odtud pokračovali do dalších států a také do Československa. Jejich rozmístování v cílových zemích bylo silně chaotické a není komplexně zmapováno. V Československé republice se celkový počet imigrantů z Řecka odhadoval na 14 000 osob (horní hranice).⁵⁾

První transfer osob řecké národnosti k nám se týkal dětí do 15 let. Mnohé z nich byly sirotci nebo ztratily jednoho z rodičů. Z Bulkesu vyjely naloženy v nákladních vagónech a přes Maďarsko dorazily do Parkánu (dnešní Štúrovo) na jižním Slovensku, odtud pak pokračovaly do Mikulova. Celou cestu je doprovázelo několik ošetřovatelek Červeného kříže a zástupci Komunistické strany Řecka (dále KSŘ). V Mikulově zřídil Československý červený kříž přijímací středisko. Následoval další transport, tentokrát do Všebořic u Ústí nad Labem. Po ukončení přechodného pobytu ve Všebořicích byly děti rozvezeny do 21 táborů po celé ČSR (mimo jiné Lešná, Nové Hradky, Kochanovce, Uhrovec aj.). Postupně k nám přijelo asi 3 500 dětí. Během roku 1949 k nám přijížděli dospělí – buď z Bulkesu, Albánie a Bulharska nebo přímo z Řecka přes Jugoslávii. Také oni procházeli přijímacím střediskem v Mikulově a po kratší době byli rozmístěni po republice. Evidence uprchlíků byla příliš narychlo připravená, koordinace přepravy často selhala. Mnohokrát se stávalo, že nejbližší příbuzní skončili ve zcela rozdílných státech. Následné slučování rodin bylo velmi náročné, pomalé a komplikované. Spojovaly se jen nukleární rodiny (rodiče – děti). Vzdálenější příbuzní (bratřanci, tety apod.) museli zůstat ve státech, kam byli dopraveni.⁶⁾ Vcelku lze říci, že Řekové usídlení v ČSR si náš stát nevybírali, neboť pro rozhodování v této záležitosti neměli prostor ani možnost. Vše bylo rozhodováno především na řídicí úrovni a vesměs se na řecké straně přejímaly direktivy z Moskvy, potažmo z dalších socialistických států. Migraci Řeků z Řecka do Československa můžeme označit za **nedobrovolnou, politicky a vojensky podmíněnou**. Ovšem emigrace povstalců měla z počátku jen charakter krátkodobý. Předpokládalo se dřívější či pozdější vítězství socialismu v Řecku, eventuálně nějaká větší úprava režimu a brzký návrat uprchlíků.

Z jazykového hlediska se emigranti z Řecka dají rozdělit na čtyři skupiny. Většina uprchlíků hovořila řecky (různými dialekty), další skupina hovořila slovanskými jazyky – makedonsky (dialektem) a někteří možná bulharsky (teoretický předpoklad), třetí skupina byla aromunsky mluvící (románský jazyk, blízce příbuzný s rumunštinou), konečně nejmenší skupinu tvořili turkofonní (jak Turci, tak turecky mluvící Řekové).

Věková struktura řeckých emigrantů byla vcelku průřezem normální skupiny. Pouze dětí byl vyšší počet (mnoho sirotek), mimo jiné, byla natalita v Řecku přirozeně vyšší než u nás. Nižší byl oproti tomu počet starých lidí, kteří se vzhledem ke svému věku už stěhovat za žádnou cenu nehodlali.

Migranti v ČR

Po příchodu hlavní uprchlické skupiny v letech 1948 – 1950 se i migranti z Řecka podíleli na osídlování našeho pohraničí. Československou vládou byli určeni především k dosídlení severní Moravy, kde byl, vedle jižních a západních Čech, úbytek obyvatelstva následkem násilného vystěhování sudetských Němců nejcitelnější. Umíst'ování těchto uprchlíků směřovalo hlavně na venkov, menší počet do měst. Nejčastěji do okresů Jeseník, Šumperk, Bruntál, Opava, Vsetín, Karviná, Ostrava, Nový Jičín a Trutnov. Zaměstnání získali zejména ve větších strojírenských, hutnických a textilních závodech. Jednotlivci či rodiny žijící ve městech využívali většinou podnikových ubytoven. Teprve s rozvojem státní bytové výstavby se dočkali vlastních bytů. Zaměstnávání byli chlapci od 15 let. Ženy zpočátku zůstávaly doma, postupně se zaučovaly v místních textilkách. Vůbec největšího městského soustředění dosáhli Řekové v Krnově, kde jich v polovině 50. let bydlelo asi dva a půl tisíce. Mezi krnovskými Řeky byl Krnov nazýván “malými Athénami”.⁷⁾ V druhé polovině padesátých let začalo docházet k druhotné migraci směřující z venkova do větších měst: např. Rychnov nad Kněžnou, Dvůr Králové nad Labem, Liberec, Jablonec nad Nisou, Brno, Plzeň, Rokycany, Hradec Králové, Pardubice, Beroun a nejvíce Praha.⁸⁾ V těchto lokalitách žijí, pokud se nevystěhovali do Řecka, dodnes. V současné době žije patrně nejvíce migrantů z Řecka v Praze a v Brně. Nejvyšší procentuelní podíl na obyvatelstvu obce dosahují v některých lokalitách Slezska (Buková, Žulová apod.). Podle sčítání lidu v roce 1991 žilo tehdy na území České republiky celkem 3 379 obyvatel hlásících se k řecké národnosti.⁹⁾ Výsledky sčítání lidu k 1. 3. 2001 vcelku potvrdily předpoklady, že čeští Řekové jsou stabilizovanou etnickou skupinou, jejíž další existence je vcelku zajištěna. K tomuto dni žilo na území ČR 3 219 osob hlásících se k řecké národnosti.¹⁰⁾

Řečtí uprchlíci u nás měli zpočátku všichni řecké občanství. Počítali totiž s brzkým návratem do Řecka, a o jiném než řeckém občanství ani neuvažovali. S vývojem politické situace se ovšem ukazoval brzký návrat do vlasti jako nereálný. Převážná většina emigrantů si však stále ponechávala řecké občanství, neboť skutečně v návrat, i když pozdější, věřila. Teprve po nastolení autoritativního vojenského režimu v Řecku v roce 1967 (který trval do roku 1974) začali řečtí uprchlíci hromadně přijímat občanství Československa. Nepředpokládali, zvláště starší, že by se situace v Řecku ještě za jejich života mohla změnit natolik, aby se bez problémů vrátili domů. I přes to si část Řeků ponechala občanství Řecka dodnes. Jediněc dlouhodobě žijící u nás ale s občanstvím jiného státu trpí mnohými omezeními (neúčast na politickém životě státu, komplikace při jednání na úřadech apod.), které přijetí občanství odstraní. Zároveň se tímto aktem, tj. přijetím občanství ČSSR či poté ČR, velice komplikuje eventuelní možnost návratu do Řecka. Řečtí etničtí Makedonci oproti Řekům s přijetím občanství Československa příliš dlouho neotáleli, návrat do Řecka totiž již po krátké době strávené u nás neplánovali. Přes všechna omezení determinovaná komunistickým režimem nabyli život etnických Makedonců z Řecka u nás takových kvalit, jakých by v Řecku patrně nikdy nedosáhli (vzdělání, úroveň bydlení, možnosti používání rodného jazyka apod.).¹¹⁾

V předchozím textu jsme ohledně obživných aktivit popsali stav, jaký panoval v padesátých a šedesátých let. Muži pracovali především v hutnickém a strojírenském

průmyslu (Vagonka Studénka, Nová Huť, Třinecké železárny, Tesla Rožnov, Tatra Kopřivnice, Škoda Plzeň, Velamos aj.), na venkově pracovali ve státních statcích a JZD, dále též ve státních lesích, kamenolomech apod. Ženy ve velké většině pracovaly v textilkách, strojírenském průmyslu a v potravinářském a zemědělském sektoru.¹²⁾ V sedmdesátých a osmdesátých letech se postupně zvyšuje počet vysokoškolsky vzdělaných Řeků, a tím vzrůstají jejich možnosti nalézt zaměstnání v řídicích funkcích. Zásadní zvrát přinesl listopad 1989 a s ním možnosti svobodného podnikání. Řekové se této příležitosti chopili ihned. Mnoho z nich založilo cestovní kanceláře, které se specializují především na zájezdy do Řecka, na Kypr, a méně pak do Turecka a Chorvatska. O tom, že Řekové berou podnikání skutečně vážně, svědčí i to, že mezi zkrachovalými cestovními kancelářemi v ČR v letech 1995 – 2002 není ani jedna s řeckým majitelem. Zpočátku se řecké cestovní kanceláře, zvláště v menších městech, soustřeďovaly na spoluobčany řeckého či smíšeného původu, kterým zajišťovaly jejich často první cestu do “staré domoviny”. Postupně začali tyto cestovní kanceláře využívat bez rozdílu všichni obyvatelé. Ceny zájezdů jsou zhruba průměrné či jen lehce nadprůměrné ve srovnání s cenami všech cestovních kanceláří působících u nás. Ohledně velikosti jsou cestovní kanceláře řeckých majitelů spíše malé až střední. Zmíněné cestovní kanceláře patří mezi tradiční sponzory kulturních akcí českých Řeků. Mezi další podnikatelské aktivity českých Řeků patří provozování řeckých restaurací a kaváren. Podává se tu tradiční řecká kuchyně (různé úpravy skopového masa, mořské plody, ryby, pita, řecká vína – Retsina, Imiglikos, či destiláty – Uzo, Metaxa aj.), prostory jsou doplněny fotografiemi či obrázky z Řecka. Personál ale bývá obvykle převážně český. Ceny v těchto zařízeních jsou obvykle vyšší, což propůjčuje restauracím jistý nádech exkluzivity. Obdobný charakter ale mají takovéto řecké restaurace i v zemích západní Evropy. Další část podnikatelů řeckého původu se specializuje na dovoz řeckého zboží do ČR, nejčastěji oliv, citrónů, citrónových koncentrátů, řeckých vín a destilátů apod. Dále se tyto firmy zabývají i exportem zboží české provenience do Řecka. Čeští podnikatelé řeckého původu při svých aktivitách využívají svých eventuelních znalostí řečtiny, příbuzných a známých, kteří v Řecku zůstali, a neemigrovali, a dalších kontaktů, čímž jsou v jisté výhodě oproti jiným českým soukromníkům. Mnoho firem samozřejmě u nás podniká i v jiných oblastech (autodoprava, zlatnictví apod.). Zajímavé je, že velká část řeckých firem a podniků nese řecké, často mytologické, jméno, což má patrně deklarovat “správný” řecký postoj a nezastírání svého původu. Samozřejmě mnoho českých Řeků pracuje dále v průmyslu a zemědělství, tak, jak tomu bylo před listopadem 1989. Další kategorii spoluobčanů řeckého původu tvoří důchodci-senioři. Ti pobírají důchod od českého státu v případě, že splnili všechny obvyklé podmínky (počet odpracovaných let, věk apod.), stejně jako občané českého původu. Pokud jim byla penze přiznána, jejich nárok platí i v případě reemigrace do Řecka. Jestliže však dotyčný nedosáhl důchodového věku, či nesplnil některou z podmínek, nárok na důchod ze strany ČR nezískal. Toto ovšem, v případě reemigrantů, řešila již Papandreova vláda v první polovině 80. let.¹³⁾ Pokud bychom porovnali možnosti Řeků u nás a jejich potenciální možnosti vzdělání a pracovního uplatnění v Řecku, můžeme konstatovat, že v Řecku by dosáhli pravděpodobně nižšího vzdělání (pocházeli z chudých horských krajů s málo

rozvinutou infrastrukturou), s čímž souvisejí i omezené možnosti následného uplatnění na trhu práce či v soukromém podnikání. Díky vzdělání a dovednostem, které se naučili u nás, mívají reemigranti po návratu domů menší problémy se získáním dobrého zaměstnání, než by patrně měli, pokud by v Řecku zůstali.

Náboženské poměry a kulturní potřeby migrantů

Řečtí emigranti usídlení u nás byli převážně komunisté či blízcí sympatizanti komunistů. Většina z nich je proto ateistická či sice pokřtěná, ale neuplatňující víru ve svém životě (tj. neaktivní). Děti, které se za občanské války v Řecku narodily, už často nebyly křtěny. Duchovní řecké ortodoxní církve byli na vládní straně a u partyzánů patrně ani nebyl zvláštní zájem nechat u těchto osob děti křtít. Řekové, kteří se usadili u nás, měli svatby i pohřby spíše civilního charakteru a děti nebyly křtěny též (v převážné většině případů). Přesto bylo ještě tři roky po příchodu Řeků k nám náboženství do školních osnov dětí zařazováno.¹⁴⁾ Ovšem velký problém vznikl v této souvislosti až v šedesátých letech při větší reemigraci Řeků zpět do vlasti. V Řecku totiž až do osmdesátých let jiné než církevní sňatky a pohřby úředně neexistovaly, stejně tak děti byly křtěny automaticky. Stávalo se, že manželé oddaní občanským sňatkem byli po reemigraci do Řecka oficiálně svobodní, neboť civilní sňatek byl neplatný.¹⁵⁾ Museli být proto v Řecku oddáni znovu – v kostele. Pokud nebyli křtěni, bylo nutné projít i tímto obřadem. Jakmile se o této komplikaci Řekové žijící u nás dozvěděli, začali žádat o křest a církevní sňatek již v Československu. Křty, sňatky i pohřby obstarával a dodnes obstarává ortodoxní pop. Potvrzení o církevním pohřbu sloužilo také jako doklad pro vydání majetku zesnulého po reemigraci do Řecka, neboť majetek těchto lidí většinou zestátněn nebyl. Po roce 1989 nastal jistý zvýšený zájem, zvláště mladých lidí, o náboženství. Bylo téměř až módní záležitostí dávat děti ke křtu a mít svatby v kostele. Tento přístup se v menší míře projevil na několik let i u Řeků. V současnosti tento trend opadl a rozhodování se o křtu či církevním sňatku je na uvážení každého zvlášť. Celkově lze říci, že mezi Řeky je většina nevěřících, menší část sice věřících, ale nepraktikujících. Jen malá část z nich je aktivně věřící (ortodoxní = pravoslavný ritus).

Kulturně společenský život Řeků u nás lze rozdělit do dvou kategorií. První obsahuje akce, které mají dopad jen na lokalitu, kde jsou organizovány. Druhá skupina má rozsah celostátního až mezinárodního charakteru. V prvním případě jde o řecké zábavy, které jsou pořádány v obci místními Řeky. Frekvence jejich konání se liší podle lokality. Před reemigrací většího počtu Řeků počátkem osmdesátých let bývaly tyto řecké zábavy bohatší a četnější.¹⁶⁾ Akce se konají nejčastěji v kulturních domech či v tanečních sálech hostinců. Hudební náplň obstarávají skupiny, které hrají tradiční řecké písně, a i s pomocí moderních hudebních nástrojů dokáží vytvořit iluzi tradiční řecké hudby. Tato část programu patří k nejoblíbenějším, zvláště pro starší Řeky, jimž evokuje zasuté vzpomínky z dětství. Průběh zábav lze rozdělit na dvě poloviny, v první se hraje tradiční či lehce modifikovaná řecká hudba a tančí se klasické řecké tance; druhá polovina následuje po odchodu většiny příslušníků starší generace a hraje se pro

mladé (soudobá populární taneční hudba české i mezinárodní provenience). Tyto kulturní akce mají veliký a nezastupitelný význam pro život řecké menšiny. Fungují jako důležitý komunikační bod pro širší skupinu Řeků než jen pro sousedy, jak je tomu v každodenní komunikaci, je to dobrá příležitost pro mladé nezadané jedince při vyhledávání partnera (tendence k jisté endogamii skupiny již není příliš významná, jako tomu bylo ještě v 50. a 60. letech). Především však tyto kulturní události slouží jako znovupotvrzení pocitu sounáležitosti emigrantů a jejich potomků a připomenutí si svého původu. Těchto zábav se neúčastní samozřejmě jen Řekové, ale také Češi. V současnosti se často stává, že celkový počet Čechů je na těchto akcích vyšší než Řeků. Na místní úrovni se konají také různá nepravidelná setkání při jiných příležitostech (např. při svatbách, křtinách, pohřbech, odjezdu rodiny reemigrantů apod.).

Kulturní akcí celostátního až mezinárodního významu, jež se koná jednou ročně, je řecký folklórní festival. Probíhá zpravidla v Ostravě na ploše výstaviště Černá louka. Obvykle se sem sjíždějí Řekové z celé republiky a také ze zemí, kam se Řekové kvůli občanské válce vystěhovali. Účastníci jsou pochopitelně i z Řecka, a také ze zemí západní Evropy, kde pracují Řekové jako “gastarbeiteři” (Německo, Nizozemí aj.). Hraje se tu řecká lidová hudba, která je doprovázena hrou na tradiční řecké hudební nástroje, zpívají se lidové písně a tančí se lidové tance. Mezi pozvanými hosty bývá často i řecký velvyslanec v Praze a pracovníci ambasády. Ačkoli festival v roce 1975 přechodně zanikl, byl koncem 80. let znovu obnoven. Někteří příslušníci řecké menšiny pronikli na kulturním poli až do povědomí celého národa. Uplatňují se v české vážné i populární hudbě (např. sestry Martha a Tena Elefteriadiu, jejichž hudební kariéra započala v roce 1969), překládají knihy z řečtiny, píší česko-řecké konverzační příručky a slovníky, vydávají kuchařky a knihy o Řecku apod. V roce 1986 se českým čtenářům představil mladý spisovatel Praxiteles Makris se svou novelou “*Děti vyděděnců*”¹⁶⁾, ve které, zčásti autobiograficky, popisuje prostředí řecké menšiny na severní Moravě v osmdesátých letech. V současnosti řecký režisér Georgios Agathonikiadis natočil celovečerní hraný film “*Podzimní návrat*” (premiéra 10. 10. 2001), který popisuje příchod Řeků do ČSR a jejich životní osudy až do současnosti.

Ze spolkových organizací fungoval ještě v nedávné době Svaz politických emigrantů. Před rokem 1989 se ale jednalo spíše o společenskou odnož KSŘ, dnes vyvíjí jen malou činnost. Dále dodnes funguje česko-řecká společnost, se sídlem v Praze, jež vydává svůj zpravodaj. Řecká menšina též přijímá dotace od ministerstva vnitra ČR určené na rozvoj národnostních menšin. S příslušníky řecké národnostní menšiny samozřejmě spolupracuje i velvyslanectví Řecké republiky v Praze.

Ostatní životní podmínky

Jak jsme se již zmínili v předchozích kapitolách, byla úroveň bydlení a materiálního zabezpečení řeckých uprchlíků u nás na poměrně nízké úrovni, zvláště v prvních letech. Bydlení na podnikových ubytovnách nebylo pro rodiny s dětmi právě ideální místo. Řekové na

venkově postupně dostávali přiděleny do pronájmu domy uprázdněné po Němcích. Ve městech a městečkách v souvislosti s rozvojem bytové výstavby podniků získávali tyto byty do podnájmu. V původní vlasti žili uprchlíci hlavně na venkově a v malých městech, kde měla téměř každá rodina svůj dům. Z tohoto pohledu se životní úroveň Řeků u nás o dost snížila. Domy, ve kterých na venkově emigranti žili, ale postupně přecházely do jejich osobního vlastnictví, poslední pak po roce 1989 v rámci privatizací majetku bývalých JZD, státních statků, lesů či obecního majetku. Byty ve městech, které uprchlíci postupně získávali, mohli kupovat až po roce 1989, neboť se jednalo především o byty podnikové. Některé z nich privatizovány byly, jiné dosud ne.

Otázka materiálního zabezpečí je složitější. V horských oblastech severního a středního Řecka, odkud emigranti pocházejí, byly životní podmínky vždy těžké. Obyvatelstvo se živilo především zemědělstvím, ale půda byla málo úrodná a její obdělávání těžké. Vzdělání obyvatelstva v těchto regionech bylo velmi nízké, častá byla částečná či úplná negramotnost. Zdravotní péče na odpovídající úrovni byla téměř nedostupná, léčení probíhalo spíše na domácí či sousedské úrovni. Oděv býval ještě tradiční, ženy chodily v krojích a značnou část oděvu si zhotovovaly sami. Druhá světová válka a následná válka občanská znamenaly ještě podstatné zhoršení situace obyvatel v těchto oblastech. Jejich emigrace zpočátku ale žádné zásadní zlepšení neznamenal (snad jen dostupnější zdravotní péče a povinná docházka dětí do škol). Po stabilizačním období prvních let ale následovalo progresivní zlepšení. Jak jsme se již výše zmínili, dramaticky stoupla úroveň vzdělání Řeků, zdravotní péče se dostala na úroveň, které by v Řecku patrně vůbec nedosáhla. Podstatně klesla dětská úmrtnost a prodlužoval se i průměrný věk emigrantů. Celkově tedy životní úroveň řeckých emigrantů u nás rostla a v šedesátých letech byla u většiny z nich na úrovni, o které by v Řecku nemohli uvažovat. Růst životní úrovně se ale zvláště v sedmdesátých, a především pak v letech osmdesátých, zvyšoval už jen pozvolna, v přímé souvislosti s rostoucími ekonomickými problémy socialistických zemí. Oproti tomu Řecko po roce 1974 zažívalo hospodářský růst, který souvisel i se vstupem Řecka do Evropského hospodářského společenství (EHS, předchůdce Evropské unie) v roce 1981.¹⁸⁾ Rozdíl v životní úrovni Řeků v domovském státě a řeckých uprchlíků u nás se začal rychle zvětšovat v neprospěch emigrantů. I dnes, jedenáct let po pádu socialismu v Československu, je průměrná úroveň života u nás stále nižší než v Řecku.

Intra- a interetnické vztahy; fenomén reemigrace

Řečí emigranti pocházeli z různých obcí v Řecku, ale leckdy se podařilo umístit do jedné lokality v ČSR bývalé sousedy, což přispělo k potlačení pocitu izolace. Prvotní kontakty, které uprchlíci po svém definitivním usídlení u nás vyhledávali, byly mezi sebou (bez ohledu na existenci či neexistenci předchozích vztahů). Svou úlohu sehrálo zcela cizí a velmi odlišné prostředí, neznalost místního jazyka a celkové obavy z nejisté budoucnosti. Vztahy mezi uprchlíky byly a dodnes jsou velmi intenzivní, pokud možno každodenní (fenomén "našince"). Mezi emigranty a jejich potomky vzniklo husté předivo neformálních vztahů, jež mají svůj vliv

při podnikání, organizování společenského života skupiny, popř. i při navazování vztahů. V prvních letech znamenaly intraetnická relace základ společenského života Řeků a řeckých etnických Makedonců. Postupně svůj význam získávaly i relace interetnické, tj. česko-řecké. Vztahy lze hodnotit jako velmi dobré. Samozřejmě se vyskytly ze strany Čechů i negativní přístupy. Někdy byli Řekové označeni za “přivandrovalce”, “Turky”, “Cikány” apod. V některých případech jen z neznalosti, jindy za účelem urazit emigranta. S takovými problémy se uprchlíci setkávali už v dětském kolektivu. Celkově lze říci, že v česko-řeckých vztazích je v současnosti jen minimum třecích ploch a že tyto relace jsou na velmi dobré úrovni.

V některých předchozích kapitolách již byla problematika reemigrace naznačena. Uprchlíci považovali svůj pobyt u nás za krátkodobý a přechodný. Postupně zjišťovali, že se doba strávená v ČSR prodlouží. Přesto se již kolem poloviny 50. let první jedinci vracejí do Řecka. Větší počet Řeků odchází do vlasti až v letech šedesátých. Ovšem vojenský převrat v roce 1967 možnosti reemigrace v podstatě znemožnil. Dosavadní navrátilci byli pro svůj levicový původ a postoje řeckým vojenským režimem diskriminováni. Druhá intenzivnější vlna reemigrace nastala až v letech 70. (po pádu “vlády plukovníků” v roce 1974), zvláště pak po roce 1981. V roce 1981 totiž ve volbách zvítězilo Panhelénské socialistické hnutí (PASOK), v čele s Andreasem Papandreu. V tomto roce byl přijat zákon, který rušil všechna omezení pro návrat Řeků do vlasti, a poskytoval navrátilcům různé sociální výhody.¹⁹⁾ Asi největší množství Řeků odešlo do vlasti počátkem 80. let, celkem asi 2500 lidí. Řečtí etničtí Makedonci zájem o návrat do Řecka neprojeví. Podmínky pro etnické Makedonce nebyly pro ně dostatečně zajímavé (snahy o grekizaci slovanského obyvatelstva v Řecku). Třetí vlna reemigrace nastala po pádu komunistického režimu u nás v roce 1989. Týkala se především nejmladší generace, pro kterou byla možnost vystěhování se do Řecka velmi atraktivní. Jedinci pocházející ze smíšených rodin se v některých případech rozhodli svůj život kombinovat, teplejší polovinu roku trávit u své rodiny v Čechách a chladnější polovinu u příbuzných v Řecku (vyskytuje se hlavně u smíšených rodin, kde došlo k rozvodu či přerušení soužití). V několika případech došlo po vystěhování se do Řecka k následné reemigraci zpět do ČR, z důvodů cizosti řeckého prostředí, slabé znalosti jazyka a uvědomění si niterné blízkosti českých reálií a známých (zvláště u mladší generace, která celý svůj život prožila jen u nás). V současné době je počet Řeků u nás celkově stabilizovaný. Někteří o případné reemigraci uvažují, ale jedná se spíše o jedince než větší skupiny.

Rodinné prostředí, sňatečnost

Tradiční řecká rodina zůstala dlouhou dobu patriarchální. Existovala zde výlučná patrilinárta principu vytváření rodiny. Ženy (snachy) se do těchto rodin přivádávaly, čímž zároveň de facto přestaly být součástí své původní rodiny. Klasickou řeckou rodinu lze charakterizovat jako komplexní, kmenovou, neboť se může skládat i z několika generací příbuzných v jedné linii.²⁰⁾ Nejstarší mužský člen bývá hlavou této rozšířené rodiny. Takto

rámcově vypadal stav tradiční řecké rodiny v horském a podhorském prostředí středního a severního Řecka. Občanská válka tyto struktury přinejmenším vážně narušila. V českém prostředí po převozu uprchlíků muselo dojít nejprve k základní konsolidaci alespoň nukleární rodiny. Příslušníci jedné rodiny často skončili rozptýleni do celého východního bloku. Období konsolidace trvalo zhruba do poloviny padesátých let. Poté byly některé ze starých rodinných struktur zcela či alespoň zčásti obnoveny. Příbuzní se pokud možno stěhovali do jedné lokality. Ve většině rodin se předpokládal brzký návrat do vlasti, proto byl kladen značný důraz na endogamii skupiny (tj. snaha uzavírat sňatky výhradně v rámci vlastní etnické skupiny). Po nějaké době však v konfrontaci s “moderním životním stylem” v českém prostředí pozvolna oslabuje vedoucí role otce a zároveň, patrně pod vlivem rozčarování z nemožnosti brzké reemigrace, dochází k porušování endogamie.

Příslušníky řecké etnické menšiny žijící u nás lze rozdělit do čtyř generačních skupin :

1. Stará generace – lidé narození ještě v Řecku (Turecku, Gruzii apod.), v období do druhé světové války. Tato skupina se na návrat do vlasti upjala, snažila se i u nás žít podle tradičních zvyků. Česky se nikdy příliš dobře nenaučila, měla jen slabou motivaci. Postupem času stráveného u nás sílila idealizace Řecka jako jediného “pravého” domova. Celou dobu pobytu u nás trvali na svém návratu domů.

2. Střední generace – jedinci, kteří k nám přijeli jako malé děti. Narodili se během druhé světové války či těsně po ní. Jejich rodným jazykem byla řečtina (eventuelně makedonština, aromunština), kterou dodnes vcelku dobře ovládají. U nás se ještě naučili česky a více či méně rusky. Vyrůstali sice v prostředí lpění na tradicích a neustálém avizování návratu, ale díky intenzivnímu kontaktu s českým prostředím opouštěli některé doma naučené zvyky. Na rozdíl od nejstarší generace bývají jejich manželství někdy i smíšená. Dobrým příkladem přetrvávání tradic patrilinéární rodiny je trvalá převaha sňatků Řeků s Češkami. Manželka českého původu je sice vnímána jako cizorodý element, ale bývá přijata, neboť se předpokládá její alespoň částečné přizpůsobení. V opačném případě – sňatku Čecha a Řekyně – byla dcera považována za “ztracenou” pro řeckou menšinu i pro případný návrat do Řecka. Jména byla dětem leckdy dáována s rozdílným přístupem podle pohlaví, chlapci častěji dostávali jména řecká, děvčata spíše mezinárodního charakteru (Katerina, Irina apod.).

3. Mladší generace – potomci střední či starší generace (narození v 50. a 60. letech). Řecko znají především z vyprávění a pro značnou část z nich představuje “zemi zaslíbenou”. Řečtina zůstává pro většinu z nich stále rodným jazykem. Jazyk se jeví jako jeden ze základních sebeidentifikačních prvků řecké národnostní menšiny u nás. Čeština je pro ně druhým rodným jazykem, pokud ovšem lze o druhém rodném jazyce hovořit. Tradiční zvyky a formy rodinné struktury zanikají a jsou nahrazovány českými vzory. U této generace již nejsou smíšené sňatky ničím zvláštním. Když se po pádu vojenského režimu v Řecku (1974) znovu objevila možnost návratu, začalo se u sňatků od tohoto období uzavíraných opět o něco více dbát na národnost partnera. Reálně se s reemigrací počítalo a ne všichni partneři Řeků neřecké národnosti by s odjezdem souhlasili.

4. Nejmłodší generace – jedinci narození v období od 70. let dodnes. Až do roku 1989, odkdy mohou cestovat do Řecka bez omezení, znali Řecko především z vyprávění prarodičů, nebo z návštěv příbuzných, kteří reemigrovali. Dobrá znalost řečtiny klesá i v čistě řeckých rodinách. Děti řecky rozumějí, jsou schopny i jednoduše mluvit, ale znalost písma ovládají jen minimálně. Děti z rodin smíšených často řecky neumějí vůbec. Pokud se s rodiči stěhovaly do Řecka, byla tato neznalost velkým handicapem pro jejich tamní pobyt. Češtinu všichni z této generace dobře ovládají, neboť prošli systémem českého školství.

Současná rodina řeckých emigrantů a jejich potomků se tedy v zásadě od průměrné české rodiny liší jen velmi málo. Největší rozdíly jsou asi ve stravě, neboť tradiční řecká jídla (někdy i v modifikované podobě) zůstala součástí života uprchlíků a jejich potomků. Patří vedle jazyka k základním sebeidentifikačním prvkům.

Akulturační a asimilační příslušníků makedonské etnické skupiny probíhala podstatně rychleji, především díky příbuznosti makedonštiny a češtiny jakožto slovanských jazyků. Makedonci také návrat do Řecka neplánovali a smíšené sňatky s Čechy nebyly ničím zvláštním už od počátku. Kontakty mezi Řeky a řeckými etnickými Makedonci nicméně byly a jsou značně intenzivní. Existují i smíšené řecko-makedonské rodiny, ač jich není mnoho.

Oficiální úřední styk mezi ČR a migranty z Řecka

Řecké a makedonské emigranty z Řecka a jejich potomky lze rozdělit na dvě skupiny. V první jsou lidé, kteří si ponechali řecké státní občanství po celou dobu. Zůstali tedy fakticky cizinci, kteří u nás mají zprvu dlouhodobý, poté trvalý pobyt. Znamená to tedy, že se nemohou účastnit například voleb do parlamentu ani do místní a krajské samosprávy, dále jsou omezeni ještě v jiných právech. Tím, že zůstali řeckými občany, ale například ženy nebyly povinny přechylovat svá příjmení, a ta zůstávala v původním řeckém tvaru (například Plastariadu – původní tvar, Plastariadisová – přechýlený tvar). Dále měli právo na návrat do Řecka, neboť stále měli řecký pas. Mohli cestovat do zahraničí podle podmínek platných pro řecké občany (ovšem to by zase měli problémy s našimi úřady, proto tuto možnost v praxi příliš nevyužívali). V prvním desetiletí po svém příchodu měli Řekové hlavní problém v komunikaci s našimi úřady, neboť hovořili jen řecky, maximálně s několika naučenými českými slovy či větami. Navíc celý náš byrokratický systém fungoval zcela odlišně od řeckého (naš systém navazoval na rakousko-uherský, kdežto v řeckém se kombinovaly prvky turecké a západoevropské). Přestože se Řekové postupně česky více či méně naučili, zůstala pro mnohé z nich komunikace s našimi úřady dodnes “noční můrou”.²¹⁾

Řekové, kteří československé občanství přijali, se stali plnoprávními občany. Zároveň si ale zkomplikovali eventuelní možnost návratu do Řecka. Řecké úřady na ně totiž nahlížely zcela jinak než na držitele řeckého pasu. Při svém návratu do Řecka pak museli podstoupit veškeré procedury pro získání řeckého občanství (i když k jejich etnickému původu bylo přihlédnuto). Ideálním řešením se ukázala možnost vlastnit oba pasy, tj. český i řecký zároveň.

Etničtí Makedonci přijímali občanství ČSR poměrně záhy, čímž se zařadili mezi právoplatné občany našeho státu.

Proces integrace a akulturace migrantů

Subjektivně hodnotí Řekové i řečtí etničtí Makedonci svou existenci v Česku pozitivně. Oceňují vcelku pozitivní přístup Čechů, uvědomují si, že takového stupně vzdělání, a z toho plynoucí osobní realizaci, by v Řecku s velkou pravděpodobností nedosáhli. Nějaké zásadnější problémy se v česko-řeckých interakcích nevyskytují a v budoucnosti se patrně vyskytovat ani nebudou. Drobné problémy se v každodenním životě samozřejmě objevují, ale je otázkou, zda to má vztah s etnickým původem zainteresovaných osob. Řekové i řečtí etničtí Makedonci se chovají “nenápadně”, zprávy o nich se v tisku objevují jen minimálně, a to především v čistě informativní podobě. V rámci skupiny existují stále silné soustředné tlaky, přesto není tato menšina nijak vůči Čechům uzavřená. Smíšené sňatky jsou normální, užívání češtiny také, přátelské vztahy mezi Čechy, Makedonci a Řeky také. Řecké firmy mají i české zaměstnance. Lze konstatovat, že s výjimkou stravy a některých aspektů kultury (lidová hudba apod.) lze hovořit u Řeků a řeckých etnických Makedonců o úspěšné a silné akulturaci a integraci. Ale o asimilaci emigrantů jako celku se zatím hovořit nedá.

Poznámky:

- ¹⁾ Šatava, Leoš: Národnostní menšiny v Evropě. IŽ, Praha 1994, str. 57.
- ²⁾ Botu, Anfula: Etnografické studium Řeků v ČSSR. Dipl. práce KEF FF UK, Praha 1977.
- ³⁾ Kolektiv autorů: Dějiny Řecka. NLN, Praha 1997, s.387-391.
- ⁴⁾ cd ³⁾ str. 477.
- ⁵⁾ Heroldová, Iva: Imigranti z Řecka v českém pohraničí. Zprav. KSVI, sv. II., ÚEF ČSAV, Praha 1986, str.133 – 150.
- ⁶⁾ Jakovenko, Eva: Řecké děti. edice Dokumenty míru, Čs.-řecká společnost, Praha 1949.
- ⁷⁾ cd ²⁾
- ⁸⁾ Matějová, Vlasta: Národnostní poměry na Jablonecku po roce 1945. Zpravodaj KSVI, sv. II., ÚEF ČSAV, Praha 1986, str. 61-72.
- ⁹⁾ Statistická ročenka Československé republiky. ČSSÚ, Čs. spis., Praha 1955 – 92.
- ¹⁰⁾ Definitivní výsledky sčítání lidu, domů a bytů, www.czso.cz – oficiální stránky ČSÚ.
- ¹¹⁾ Danielidu, Sofie; Maňas, Jaroslav: Řecká rodina v českém prostředí. Zpravodaj KSVI, sv. II., ÚEF ČSAV, Praha 1986, str. 133 – 150.
- ¹²⁾ cd ²⁾
- ¹³⁾ Hradečný, Pavel: Řecko. Svoboda, Praha 1989, s.144.
- ¹⁴⁾ Heroldová, Iva: Novoosídlenecké pohraničí a etnografie. Zpravodaj KSVI, příl. II., ÚEF ČSAV, Praha 1978, str. 11-28.

15) cd ¹¹⁾

16) cd ¹¹⁾

17) Makris, Praxiteles: Děti vydědenců. Profil, Ostrava 1986.

18) cd ³⁾, str. 529.

19) cd ¹³⁾, str. 143.

20) Horský, Jan, Seligová, Markéta: Rodina našich předků. LN, Praha 1997, str. 36.

21) cd ¹¹⁾